

HODOČAŠČA HRVATSKIH DOMINIKANACA U 15. I 16. STOLJEĆU

Franjo ŠANJEK

*Dictionnaire de la foi chrétienne*¹ definira hodočašće kao hod, putovanje pojedinca ili kršćanske zajednice prema nekom svetom mjestu udaljenom od mjesta boravka.

Hodočašće je simbol ili, još točnije, mimodrama ljudskog života koja čovjeka dovodi do spoznaje onoga što ga očekuje u susretu s Bogom.

U kršćanskom poimanju hodočašća ova mimodrama ima tri čina: polazak, putovanje i boravak u svetom mjestu, dok se povratku ne daje neko posebno značenje.

O polasku je bilo govora u predavanju kolege Rebića, u kojem nam je vrlo sažeto ali dokumentirano prikazao vjerski fenomen hodočašćenja u Starom zavjetu. Ne manje je značenja samo putovanje tijekom kojega čovjek, sputan konvencionalnošću obiteljskog, profesionalnog i društvenog života, otkriva slobodu i svijest da je ipak samo putnik na Zemlji. Hodočašće je također askeza jer umor, glad, žeđ, žega, a vrlo često i nedostatak najosnovnijih životnih sredstava stavlja hodočasnika u priliku da se vježba u siromaštvu, strpljivosti i ustrajnosti, eminentno hodočasničkim krepostima. Hodočašće kao škola kreposti dolazi do izražaja napose u 15. i 16. stoljeću zbog opće nesigurnosti na putovima, uvjetovane ratnim neprilikama u Evropi, a posebno na Mediteranu.

Ako putovanje simbolizira zemaljski život, onda je boravak u Jeruzalemu, Rimu i Santiagu de Compostela – da spomenem samo najglasovitija hodočasnička mjesta u kršćanskoj prošlosti – za pobožne hodočasnike predosjećaj neba.² Sveta mjesta, pa i ona povijesno vrlo sumnjiva, predstavljaju neophodan dodir s Bogom,

1 O. de LA BROSE – A-M. HENRY – Ph. ROUILLARD, *Dictionnaire de la foi chrétienne*, sv. I, Paris (Cerf), 1968, str. 569.

2 P-A. SIGAL, *Les marcheurs de Dieu*, Paris (Armand Colin), 1974, str. 4, spominje Danteovu klasifikaciju hodočasnika na *romei*, tj. hodočasnici koji putuju u Rim, *palmieri*, tj. koji idu u Jeruzalem i *peregrini* ili hodočasnici na grob sv. Jakova u galicijski grad Compostela. O ovome pobježe u J. KOLANOVIC, *Prilog povijesti šibenskih hodočašća u kasnom srednjem vijeku*, *Croatia christiana periodica*, VI (1982.) 9, str. 13–35.

a taj je osjećaj autentičan. To uostalom potvrđuju gotovo svi hodočasnički zapisi u srednjem vijeku. Iako su svi svjesni činjenice da nakon kraćeg boravka u svetom mjestu slijedi povratak kući i svakodnevnoj stvarnosti, hodočasnici ipak svojem boravku u svetištu ili prošteništu daju određenu „izvanvremensku” dimenziju. U tom smislu treba razumjeti gest onih srednjovjekovnih hodočasnika koji su naporan put do Jeruzalema poduzimali potkraj života da bi u blizini Kristova groba čekali uskrsnuće i preobrazbu vlastitog tijela.

Hodočašće odgovara temeljnoj potrebi ljudske religioznosti. Imajući u vidu iskonsku čovjekovu težnju da prostorno odredi sve što ga okružuje, i hodočasnici tijekom stoljeća putuju do svetih mjesta da ondje dotaknu moći svetaca i vide mjesto ili predmet štovanja. U tom kontekstu valja razumjeti i Dantea koji ekstazu sv. Bernarda u devetom nebu (*Božanska komedija*, Raj, XXXI, 103) uspoređuje sa zanosom hodočasnika „koji možda iz Hrvatske dođe da vidi našu Veroniku pa svojom vjekovječnom težnjom nezasićen kaže u misli dok se pokazuje [rubac]: 'O Gospode moj, Isuse Kriste, pravi Bože, tako li je dakle izgledalo lice tvoje.' ” Ili po riječima iz Prve Ivanove poslanice 1, 1 želi vidjeti „što bijaše od početka, što smo čuli, što smo svojim očima vidjeli, što smo promatrali i što su naše ruke opipale o Riječi života”.

Neovisno o motivu koji ga pokreće, hodočasnik polazi na put radi Boga. Dugačak i mnogo puta krajnje neizvjestan put poduzima on za očišćenje svoje duše, ispunjen molitvom i vjerom u oprostjenje grijeha. Zato je hodočašće vježba u ovom životu, koja čovjeka podsjeća na njegov konačni cilj prema kojem ide.³

* * *

U kraćem izlaganju želio bih se osvrnuti na hodočašćenja hrvatskih dominikana u 15. i 16. stoljeću, točnije u razdoblju od pada Carigrada 1453. do pobjede kršćanskog oružja kod Lepanta 1571. godine, dakle u doba opće nesigurnosti za hodočasnička putovanja Mediteranom.

Prema registriranim pismima vrhovnih starješina dominikanskog reda, čiji nam je sadržaj konačno dostupan nastojanjem o. Stjepana Krasića OP koji ih je marljivo prikupio i objavio u *Arhivskom vjesniku*,⁴ dvadeset i pet hrvatskih dominikana imalo je dozvolu za odlazak u tzv. veća hodočasnička mjesta.

U skladu s političkim prilikama onoga vremena, hrvatski su dominikanci podijeljeni u tri administrativno različite institucije. Najviše ih ima Dalmatinska provincija. Nešto manji dio nalazi se u sastavu Ugarske provincije kojoj na području Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva pripadaju „nationes Croatiae et Sclavoniae” s posebnim vikarima. Na području Dubrovačke Republike djeluje samostalna „Congregatio ragusina”. Gledom na broj hodočasnika, na Dubrovačku kongregaciju

3 Usp. *La grande encyclopédie*, izd. Librairie Larousse, sv. XV, Paris, 1975, str. 9249–9251. (članak *Pelerinage*).

4 S. KRASIĆ, *Regesti pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku 1392–1600*, Arhivski vjesnik, XVII–XVIII/1974–1975, str. 157–246; XXI–XXII/1978–1979, str. 201–321. Na hodočašća se odnose brojevi: 80–81, 414, 425, 475, 511, 685, 781, 791, 843, 863, 906–908, 1224, 1270, 1350, 1363, 1518 i 1704.

otpada 12 (ili 48 posto), iz banske Hrvatske ima ih 8 (ili 32 posto), dok ih je iz Dalmatinske provincije samo 5 (odnosno 20 posto), što je bez sumnje odraz ekonomskih mogućnosti pojedinih krajeva Hrvatske u doba najkrvavijih sukoba s Turcima.

Ako uzmemo u obzir izbor hodočašćenja, onda hrvatski dominikanci najradije putuju u Rim – njih devet (ili 36 posto) – što je razumljivo iz dva razloga. Vječni Grad s grobovima apostolskih prvaka privlači hodočasnike iz najrazličitijih krajeva kršćanskog svijeta još od ranog srednjeg vijeka. Uz to od druge polovice 15. stoljeća oči kršćana uprte su u Petrovog nasljednika kao na jedini moralni i politički autoritet u Evropi sposoban da organizira ozbiljan otpor turskoj sili i oslobodi kršćanske zemlje od otomanske dominacije. Razumljivo je stoga da čak pet dominikanaca iz Hrvatske hodočasti u Rim prigodom jubilarne 1500. godine: Toma iz Otoka kod Zagreba, Nikola i Fabijan iz Gorjana, Zakarija Požežanin i Martin iz Dubrovnika.⁵

Odmah iza Rima po broju hodočasnika dolazi Jeruzalem. Zanimljivo je da svih osam dominikanskih hodočasnika (ili 32 posto) otpada na redovnike koji su istodobno građani Dubrovačke Republike. Ovakvom činjeničnom stanju svakako ide u prilog gospodarsko blagostanje Dubrovnika, dakle i povoljniji ekonomski položaj Dubrovačke dominikanske kongregacije. Od ne manjeg su značenja političke pogodnosti koje vlada Republike preko konzularnih predstavništava i trgovačkih punktova na Istoku pruža svojim podanicima, omogućujući im sigurnije putovanje i spokojniji boravak u Svetoj Zemlji. Kršćanske hodočasnike u Jeruzalemu dočekuju franjevci samostana na Sionu među kojima ima i naših sunarodnjaka, što je bilo od posebnog značenja u ona nesigurna vremena. Ipak valja spomenuti da se osim dozvole vrhovnog starješine reda za put u Jeruzalem tražio i pristanak Svete Stolice. Od osam dubrovačkih dominikanaca, koji između 1453. i 1583. hodočaste u Svetu Zemlju,⁶ čini se da samo jedan od njih – Šimun Dubrovčanin – nije stigao do cilja, jer je umro na putu u Jeruzalem.

Iz navedenih pisama proizlazi da je devet (ili 36 posto) hrvatskih dominikanaca hodočastilo u Rim, osmorica u Svetu Zemlju (32 posto), petorica u Santiago de Compostela (20 posto), dvojica u poznato Marijino svetište u Loreto (8 posto), a jedan (4 posto) u provansalsko prošteništa Sainte Baume, sjeveroistočno od Marseillea, gdje je po predaji sv. Marija Magdalena pokornički živjela. Na njezin grob 1483. godine hodočasti Marko iz Hrvatske, brat suradnik Ugarske dominikanske provincije. Poznat je i motiv njegova putovanja: pokora za grijeh. Vrhovni starješina reda Salvo Cassetta inzistira u pismu da se Marko po povratku s hodočašća vrati u matični samostan, čije se ime, međutim, ne spominje u dokumentu.⁷

Od dominikanske braće suradnika u Santiago de Compostela 1535. hodočasti izvjesni Petar, član Dalmatinske provincije, ali kao pratilac hvarskog svećenika Ivana.⁸

5 S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 475, 843 i 906–908.

6 S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 80–81, 685, 863, 1518 i 1704.

7 S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 511.

8 S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 1224.

Compostela i grob sv. Jakova Starijeg u Galiciji – za čiju autentičnost nema nikakvih ozbiljnijih dokaza, ali čije je štovanje povijesno zajamčeno još u 8. i 9. stoljeću, dakle u doba najžešćih borbi Španjolaca s Maurima – po broju hodočasnika dolazi odmah iza Rima i Jeruzalema. U Santiago de Compostela najčešće putuju pokornici, kao što se može zaključiti na temelju kaznenih statuta mnogih evropskih gradova u srednjem vijeku.⁹ Od naših dominikanaca na grob sv. Jakova u Compostelu, osim već spomenutog Petra, hodočaste također Dominik Dubrovčanin i njegov „socius” nama nepoznatog imena (1480.), koji za troškove putovanja mogu tražiti pomoć izvan svoje redovničke zajednice, zatim poznati dubrovački povjesničar i teološki pisac Ambroz Ranjina (1535.) i član Dalmatinske provincije Tripun iz Kotora. Njegovo putovanje odobrio je general reda Franjo de Romeo 2. listopada 1546. godine, ali uz uvjet da krene na hodočašće tek po završetku provincijalata svojeg sugrađanina Jeronima Buće, dakle dvije godine kasnije.¹⁰

Od motiva koji pokreću hrvatske dominikance na daleka putovanja izvan domovine na prvo mjesto dolazi osobna pobožnost, štovanje svetačkih relikvija i jubilejski oprost. Čak devetorica (ili 36 posto) hodočaste u vrijeme jubilejskih proslava. Već spominjani Dominik Dubrovčanin i njegov „socius” odlaze u Santiago de Compostela 1480. godine – za ovo svetište jubilejske godine – s nakanom da ispune uvjete za potpuni oprost. Valja istaknuti da redovnici na jubilarno oprostnje misle i po nekoliko godina unaprijed. Tako Toma Miglenišić iz hvarskog samostana osigurava dozvolu za Rim u jubilejskoj 1550. godini već 17. rujna 1546.¹¹ Slično postupaju već spomenuti Martin Dubrovčanin iz Dalmatinske provincije, Nikola i Fabijan iz Gorjana i Zakarija Požežanin, koji dozvolu za posjet grobovima apostolskih prvaka jubilarne 1500. godine traže između 6. veljače i 17. ožujka 1497. Sva četvorica motiviraju svoje putovanje oprostom i molitvom za oslobođenje njihove domovine od Turaka, što je i razumljivo kad se ima na umu da papa Aleksandar VI. proglašava spomenuti jubilej s nadom da se kršćanski Zapad osvijesti i ujedini u borbi protiv pobjedonosnog islama, te se i tom prigodom darovani novac namjenjuje za obranu kršćanstva i opremu kršćanske vojske protiv Turaka i muslimana.

Mnogo je rjeđi motiv tjelesno ozdravljenje. Matej, prior zagrebačkog samostana, pohađa grobove apostolskih prvaka 1492. za ispokoj duše svojeg nedavno preminulog oca.¹² Prije odlaska imenovao je vikara koji će do njegova povratka upravljati samostanom uz crkvu sv. Katarine na Griču.

Na kraju valja istaknuti da su redovnici hodočasnici sredstava za put morali potražiti izvan samostana. U tu svrhu većina se obraća obitelji i prijateljima. Pojedincima je dopušteno da zadrže novac od dodatnog apostolata (propovijedanja i ispovijedanja), a braći suradnicima dozvoljava se višemjesečni boravak izvan samostana

9 P-A. SIGAL, *Les marcheurs de Dieu*, str. 116.

10 S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 414, 1270 i 1363.

11 S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 1350.

12 S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 781.

da potrebna sredstva zarade ili isprose. Nije bez značenja da jedni mogu sami izabrati putnog druga, dok ga drugima dodjeljuju prior odnosno provincijal.

* * *

Imena hrvatskih dominikanaca koji su nešto više od stotinu godina pohodili najpoznatija hodočasnička mjesta u kršćanskom svijetu uklapaju se u religiozno ozračje hrvatske i šire evropske civilizacije. Motivi hodočašćenja otkrivaju nam tadašnji vjerski mentalitet s naglašenom osobnom pobožnošću i štovanjem svetačkih relikvija. Očito je da daleko najveći broj redovnika – njih dvadeset i dvojica (odnosno 88 posto) – hodočasti u Rim, Jeruzalem i Santiago de Compostela, tri najuglednija hodočasnička mjesta u tada poznatom kršćanskom svijetu, a tek neznatan dio – njih trojica (odnosno 12 posto) – putuje u Marijino proštenište u Loreto ili na grob sv. Marije Magdalene. Ovima svakako treba pribrojiti dominikanske studente i redovnike koji su iz različitih naslova posjetili Rim, Loreto i druga poznatija svetišta, što potvrđuje kontinuitet hodočasničkih gibanja na Zapadu i izraz je duboke pobožnosti naše civilizacije koja će, nakon kraće krize prouzrokovane protestantizmom, pokazati da su i u današnjem naoko dekristijaniziranom društvu hodočašća odraz još uvijek žive kršćanske svijesti i da je vjera u nadnaravno duboko ukorijenjena u mnogo većem broju naših suvremenika nego što se usuđujemo i nadati.

Zagreb, 27. svibnja 1984.